

şerif-i mezkûr dahi mevcut ve mâmur ve derûnunda salât-ı mefrûza edâ kılınmakta bulunduğuydu...". 1306 (1889) tarihli berata göre mütevellî yine Gazi Mihaloğulları'ndan bir kişidir. Bu belgede burası "câmi-i şerîf ve imaret" olarak gösterilmekte ve vakfiyesinin kayıp olduğu bildirilmektedir. 1324'te (1906) mütevellî Gazi Mihaloğulları'ndan Yûsuf Râgıb Bey'dir. Bu beratların hepsi İhtiman'daki vakfın kurucusu olarak Mahmud Bey'i göstermektedir. Son mütevellî Râgıb Bey, buradaki vakıf eserleri dokuz kubbeli ve tek minareli bir cami, bir fırın, bir mektep, bir medrese ve imaretten ibaret olarak göstermiştir. Son cemaat yeri kubbeleri tamam olduğu ve kible tarafındaki namaz mekânının tonozu da kubbe sayıldığı takdirde cami dokuz kubbeli olarak kabul edilebilir. İmaret ise herhalde avlunun köşesinde bulunan bir aşhane olmalıdır. Bu imaret-caminin etrafında uzanan ve artık hiçbir izi kalmayan hazîrede Mihaloğulları ailesinin tarihini aydınlatmaya yarayacak mezar taşları bulunması ihtimali yanında belki de Mahmud Bey'in kabri de buradaydı.

İhtiman'daki bu Türk eseri ilk olarak Khristo Miätev tarafından 1921'de tanıtılmıştı. İki yanında mekânlar olan camilerden bahsederken O. Reuther böyle bir yapıya Bulgaristan'da İhtiman'da rastladığını yazmıştı. Semavi Eyice de 1966 yılı Ağustosunda, İhtiman'da ana caddeden sapan bir ara yolda ve bir okulun hemen yanında olan bu tarihî eseri bir Bulgar'ın yardımı ile bulabilmişti. Aynı Bulgar'ın sağladığı 1920'lerde çekilmiş fotoğrafta cami mimarisi belirli ve minaresi sağlam bir halde görülüyordu. 1966'da Mahmud Bey Camii her tarafını otlar bürümüş, minaresi temeline kadar yıktırılmış, yok olmaya yüz tutmuş

bir harabe halindeydi. Bugün caminin hâlâ durup durmadığı ve ne halde olduğuy hakkında bilgi yoktur.

Mahmud Bey Camii'nin esasında bir kilise olduğu yolundaki iddianın hiçbir dayanağı yoktur. Bina, planı ve duvar örgüsünde kullanılan taş ve tuğla işçiliği bakımından şüpheye yer vermeyecek şekilde XV. yüzyılın bir Osmanlı-Türk eseridir. Cami, erken Osmanlı dönemi eserlerinden bir tabhâneli camidir. 17 m. kadar genişliğindeki cephesinin önünde evvelce bir son cemaat yeri bulunduğu izlerden anlaşılmaktadır. Fakat bu kâgir ve herhalde beş bölümlü son cemaat yeri bilinmeyen bir zamanda yıkıldığından yerine ahşap çatılı, sundurma biçiminde bir yenisi yapılmıştı. Bunun giriş delikleri muntazam bir sıra halinde cephe duvarında görülmektedir. Minare ise sağ köşede yükseliyordu. Pabuç kısmında gövdeye geçişin organik olmayan bağlantısı, şerefe çıkmasının sadeliği, minarenin de o haliyle geç bir dönemde yenilendiğine işaret sayılabilir.

Caminin son cemaat yeri 1966'da tamamen yıkılmış haldeydi. Harim'e geçiş veren cümle kapısı, sadece sivri kimeri belli büyük bir gedik halinde bulunuyordu. Yanlardaki üstleri birer kubbe ile örtülmüş misafirler mahsus tabhâne mekânlarının son cemaat yerinden ışık alan birer penceresi vardı. Diğer cephelerinde de birer pencere bulunuyordu. 1966'da bunların bazıları şekilsiz birer gedik halinde iken bazıları da örülmüştü. Üstü kubbe ile kapatılmış bir avlu mekânı hâzırasını yaşatan kubbeli orta mekânın ortasında olması gereken şadırvanla kubbenin ortasındaki aydınlık feneri artık yoktu. Geç dönemde camide değişiklik yapıldığında yanlardaki tabhâneleri orta mekândan ayıran kemer dolgusu halindeki perde duvarları bu çeşit camilerin çoğunda olduğu gibi kaldırılmıştır. Bu duvarların varlığı ve içlerinde tabhâne odalarını ısıtan birer ocağın bulunduğu kubbe dibindeki baca çıkışlarından anlaşılmaktadır. Büyük kubbe sekiz köşeli bir kasnağa oturuyordu. İçeride ise geçişler üçgen biçimli tromplarla sağlanmıştı. Kapalı avlu hâzırası olan kubbeli orta mekândan bir kemerle ayrılan esas namaz mekânı, bu tip yapıların ilk örneklerinde olduğu gibi bir beşik tonozla örtülmüştür. Böylece bu bölüm bir eyvan görünümünü almıştır ki aynı mimari düzen İznik'te Nilüfer Hatun İmareti'nde de görülür.

İhtiman İmaret Camii'nin dış cephele-
rindeki duvar örgüleri, erken Osmanlı
dönemi Türk mimarisinin inşa tekniği-
ne sahip bulunmaktadır. Duvarlar taş
ve tuğladan beraberce faydalanılması
suretiyle yapılmış olmakla birlikte tuğla
yer yer süs unsuru olarak da kullanılmış-
tır. Hatta bazan basit kaba bir moloz ta-
şın etrafı tuğlalarla çerçevenenerek cazip
bir görüntü sağlanmıştır. 1966'da cami-
nin içinde, sıva üzerinde eski kalem işi
nakışlar ve yazılar görülebiliyordu.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 390; Gazi Mihaloğlu Mehmed Safiyyüddin Bey, *Gazi Mihaloğlu ve Evlâd ü Ahfâdının Devlet-i Aliyyeye Hidemât-ı Mesbûkaları*, İÜ Ktp., nr. T. 4610; C. Jireček, *Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel*, Prag 1877, s. 29, 91, 126; a.m.f., *Das Fürstentum Bulgarien*, Wien 1891, s. 379; Yaşar Gökçek, *Köse Mihaloğulları* (mezuniyet tezi, 1950), İÜ Ed.Fak. Tarih bölümü Tez, nr. 3137; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Li-vâsi*, s. 244; a.m.f., "Mihaloğulları", *İA*, VIII, 288-289; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri III-IV*, s. 53-54; Kr. Miätev, "Prilozhi kum sredno ve kovnata arkeologia na Bulgarski zemi, III. Starini b İhtiman i Novi Han, Sofiycko", *Godischnik na Narodnija Arkeolo-secki Muzei Sofia*, III, Sofia 1921, s. 242-285; O. Reuther, "Die Qa'a", *Festschrift F. Sarre-Jahrbuch der Asiatischen Kunst*, II, Leipzig 1925, s. 216; Y. Trifanov, "Tarih ve Rivâyet-lerde Mihalo Beyoğulları" (trc. Türker Acaroğlu), *Ülkü*, XVI/96, Ankara 1941, s. 535-536; Tahsin Öz, "Topkapı Sarayı Müzesinde Yemen Fatihî Sinan Paşa Arşivi", *TTK Belleten*, X/37 (1946), s. 174, nr. 2; Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimâî Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler", *İFM*, XXI/1-4 (1963), s. 48; a.m.f., "Sofya Yakınında İhtiman'da Gaazî Mihaloğlu Mahmud Bey İmâret-Câmii", *KAM*, IV/2 (1975), s. 49-61; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Köse-Mihal", *İA*, VI, 914-915.

SEMÂVÎ EYİCE

GAZİ MİYÂN

(غازى میان)

(ö. 424/1033)

Hindistanlı ilk sülâlerden.

405'te (1015) Ecmîr'de doğdu. Asıl adı Sâîr Mesud olup halk arasında Gazi Miyan olarak tanınır. Ziyâeddin Berenî'ye göre Gazneli Mahmud'un ordusunda askerdî; ayrıca sultanın yakını olduğuy da söylenmektedir. Abdülkâdir Bedâ-ûnî onun Afgan asıllı olduğunu belirtir. Bâbürlü Hükümdarı Cihangir döneminde (1605-1627) yazılan *Mir'ât-ı Mes'ûdî*'de Gazi Miyan'la ilgili bütün rivayet ve menkıbeler bir araya getirilmiştir. Eldeki bilgilere göre Gazi Miyan'ın Hindis-

Gazi Mihaloğlu Mahmud Bey Camii'nin 1966 yılındaki hali
(Semavi Eyice fotoğraf arşivi)

tan'daki faaliyetleri on altı yaşında iken başladı. Kırsal bölgeleri fethetmek ve oradakileri müslümanlaştırmak üzere kendisine bağlı olanları farklı yörelere gönderdi. Behrâyic'e yolladığı Seyyid Seyfeddin ve Miyân Receb kumandasındaki birlikler başarılı olamayınca bizzat ordunun başına geçip ilerlemeyi sürdürdü. Önce başarılı olduğu halde daha sonra yenilerek 14 Receb 424'te (15 Haziran 1033) şehid edildi. Vasiyeti uyarınca bulunduğu Behrâyic'e defnedildi.

Kuzey Hindistan'ın Gazneliler'in istilasına uğraması ve Gurlular tarafından işgal edilmesi arasında geçen uzun yıllar boyunca adının unutulmaması ve mezarının ayakta kalmış olması, orada kabrini koruyan ve anısını yaşatan müslüman bir topluluğun bulunduğunu göstermektedir. Bağdat hilâfet makamının tanıdığı Hindistan'ın ilk müslüman hükümdarı olan İltutmış'ın oğlu Mahmud Nâsirüddin (1246-1266), Delhi sultanlık ailesinin Behrâyic'de hayatını sürdüren ilk prensi olmuş, yörede İslâm hâkimiyetinin yerleşmesi onun yönetimi döneminde başlamış, bu arada Gazi Miyân'ın kabri üzerinde ilk bina da onun tarafından yaptırılmıştır. Muhammed b. Tuğluk (1325-1351) türbeyi ziyaret eden ilk Delhi sultanıdır. Firûz Şah Tuğluk 776'da (1374) Behrâyic'e özel bir ziyarette bulunmuş ve buranın mânevî havasından etkilenmiştir. Türbenin civarındaki bazı ek binaların onun tarafından inşa ettirildiği söylenir.

Gazi Miyân'ın türbesi Hindü ve müslüman yüz binlerce kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Bâlây Miyân, Bâlâ Pîr, Heteylâ Pîr gibi adlarla da tanınan Gazi Miyân'ın menkıbesi, Utar Pradeş ve Bengal'in doğusu ile Bihâr'daki köyler başta olmak üzere Kuzey Hindistan halkının kültür hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Hakkında pek çok menkıbe teşekkül etmiş olduğu gibi Utar Pradeş'in köy ve kasabalarında hayatına dair çeşitli olayları anmak üzere törenler düzenlenmektedir. Gazi Miyân için yaptırılan çok sayıda makama binlerce Hindü ve müslüman köylü adakta bulunur. Evlilik merasimi icra edilmekteyken öldürüldüğüne inanılan Gazi Miyân'ın hâtırasına pek çok yerde "ceyth" (mayıs-haziran) ayının ilk pazar günü evlilik töreni alayları düzenlenmektedir. Bazı uygunsuz gelişmelere yol açması üzerine İskender-i Lüdfî (1489-1517) tarafından yasaklanan bu törenler sonraları tekrar canlandırılmıştır. Bâbürlü Hükümdarı Ekber Şah kıya-

fet değiştirerek Agra yakınlarında öyle bir merasimi yerinde takip etmiştir. Gazi Miyân'ın ölüm yıl dönümü her yıl recebin 12, 13 ve 14'ünde törenle anılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Emîr Hüsrev, *İ'câz-ı Hüsrevî*, Leknev 1872, I, 155; Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî* (nşr. Seyyid Ahmed Han), Kalküta 1862, s. 491; İbn Batûta, *er-Rihle*, Kahire 1346, II, 69-70; Şems-i Sirâc Afîf, *Târîh-i Firûzşâhî* (nşr. Mevlâ Vîlâyet Hüseyin), Kalküta 1891, s. 372; Abdullah, *Târîh-i Dâvûdî*, Aligarh 1954, s. 38; Ni'metullah, *Târîh-i Hân Cihânî*, Dakka 1960, I, 217; Ebû'l-Fazl el-Allâmî, *Ekbarnâme*, Biblioteca Indica, II, 145; Abdülkâdir el-Bedâünî, *Müntehabû't-tevârîh*, Biblioteca Indica, III, 27; Firişte, *Târîh*, Leknev 1281, I, 139; Dârâ Şükûh, *Sefînetü'l-evliyâ*, Kanpûr 1900, s. 160-161; Gulâm Server Lahûrî, *Hâzînetü'l-aşfiyâ*, Leknev 1873, II, 217-224; M. Abbas Han Şîrvânî, *Hayât-ı Mes'ûdî*, Aligarh 1935; İnâyet Hüseyin, *Gazânâme-i Mes'ûd*, Leknev 1894; G. de Tassy, *Mémoire sur la religion musulmane dans l'Inde*, Paris 1869, s. 72-79; Athar Abbas Rizvî, *A History of Sufism in India*, Delhi 1978, I, 312-314; Tahir Mahmood, "The Dargah of Sayyid Salar Mas'ud Ghazi in Bahraich", *Muslim Shrines in India* (ed. C. W. Troll), Bombay 1989, s. 24-43; K. A. Nizami, "Ghâzî Miyân", *El²* (İng.), II, 1047-1048; S. Digby, "Mas'ûd Sayyid Sâlâr", *El²* (İng.), VI, 783-784.

K. A. NİZAMİ

GAZİ OSMAN PAŞA

(1833-1900)

Plevne müdafaasıyla
şöhret kazanan
Osmanlı kumandanı ve müşiri.

Tokat'ta doğdu. Asıl adı Osman Nûri'dir. Babası İstanbul kereste gümrüğünde kâtip olan Mehmed Efendi, annesi Şâkire Hatun'dur.

Ailenin tek erkek çocuğu olan Osman Nûri, henüz yedi sekiz yaşlarında iken ailesiyle birlikte İstanbul'a babasının yanına gitti. Önce Beşiktaş Askerî Rüşdiyesi'ne, daha sonra 1844'te dayısının ders nâzırı bulunduğu askerî idâdiye yazıldı. Buradaki beş yıllık tahsilini tamamlayarak Mekteb-i Harbiyye'ye girdi ve 1853 yılında mülâzım-ı sâni rütbesiyle okuldan mezun oldu. Erkânıharp sınıfına kaydolduysa da Kırım Harbi'nin çıkması üzerine Rumeli'deki orduya sevk edildi. Savaşta gösterdiği yararlılık ve kahramanlık dolayısıyla rütbesi 21 Mart 1855'te mülâzım-ı evvelîye yükseltildi. Kırım Harbi sona erince İstanbul'a dönerek erkânıharp sınıfına devam etti. Bu tahsilin ardından bir süre Erkânıharp Dairesi'nde çalıştı ve bir yıl sonra kola-

Gazi
Osman
Paşa

ğası oldu. 1859'da Osmanlı ülkesinin nüfus sayımı ile kadastro usulünde haritasının çizilmesinin kararlaştırılması ve bu arada Bursa ilinden başlanmasına hükümetçe karar verilmesi üzerine bu hizmete askerî temsilci olarak tayin edildi ve iki yıl bu vazifede kaldı. 1861'de Rumeli Ordusu'nda görev yaptıktan sonra Suriye'de başlayan Yûsuf Kerem ayaklanması sebebiyle Cebelilübnan'a gönderildi ve burada önemli hizmetlerde bulundu. 1866'da Girit'te baş gösteren Rum isyanı dolayısıyla buraya yollandı. Adı geniş ölçüde ilk defa bu hareket sırasında gösterdiği gayret ve fedakârlık sayesinde duyuldu. Bilhassa Serdâriekrem Ömer Paşa'nın takdirini kazandı, rütbesi miralaylığa yükseltildi ve kendisine üçüncü dereceden Mecidiye nişanı verildi. 1868'de gönderildiği Yemen'deki başarıları ile de mirlivâ oldu. Fakat Yemen'in havasına alışamayıp hastalandığı için 1871'de İstanbul'a döndü. Birkaç aylık hava değişiminden sonra Üçüncü Ordu'nun redif livâlîğine tayin edildi, bir süre ordu merkezi olan Manastır'da kaldı. 1873 yılında Yenipazar Tümeni kumandanlığına getirildi ve kendisine feriklik rütbesi verildi. Ardından İstanbul Merkez Kumandanlığı'na tayin edilen Osman Paşa, görevde kısa bir müddet kaldıktan sonra önce Arnavutluk'ta bulunan İşkodra kumandanlığına ve oradan da Bosna kumandanlığına gönderildi. Bosna Valisi Derviş Paşa ile aralarının açılması üzerine 1875'te merkezi Erzurum olan Dördüncü Ordu Erkânıharp Başkanlığı'na tayin edildiyse de Balkanlar'ın tam bir kargaşa içinde bulunması dolayısıyla aynı yıl Niş'e gönderildi. Ardından da boşalan Vidin kumandanlığına getirildi. Sırp Prensi Milan'ın 2 Temmuz 1876'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilân etmesi esnasında Rus generallerinin kumanda ettiği Sırp ordusunu bozguna uğrattı. Asıl şöhretini burada elde